

EERSTE TUSSENBALANS HERSTELPLAN NAARDERMEER

Vijf jaar samenwerken aan schoon water

Ruim vijf jaar geleden hebben diverse organisaties het Herstelplan Naardermeer ondertekend. Hiermee ontstond een samenwerkingsverband van maar liefst twaalf partijen, die zich inzetten om door middel van een integrale aanpak het water- en ecosysteem van het Naardermeer te herstellen. In het onlangs gepubliceerde rapport 'Monitoring herstelplan Naardermeer 1992-1997' is een eerste tussenbalans opgemaakt. In vijf jaar tijd is er veel gebeurd, de samenwerking blijkt te werken en de eerste resultaten zijn veelbelovend. Volgende maand komt de stuurgroep van het samenwerkingsverband bij elkaar om terug te kijken op de eerste vijf jaar en verder te gaan op weg naar het streefbeeld van 2005.

De natuurwaarden van het Naardermeer zijn gedurende de laatste decennia aanzienlijk achteruit gegaan. De waterkwaliteit en het doorzicht verslechterden. Dit resulteerde onder andere in een afname van kranswieren, hogere planten, variatie aan verlandingsvegetaties en moerasvogels. De oorzaken van deze achteruitgang waren bekend; door grondwaterwinningen in het Gooi, peilverlagingen in de polders in de omgeving en de aanleg van de IJsselmeerpolders, is de wegzijging toegenomen, terwijl de kwel naar het Naardermeer afnam. Juist bij een laagveenmoeras als het Naardermeer spelen de waterkwaliteit en -kwaliteit een heel belangrijke rol. Om het probleem van verdroging tegen te gaan werd in 1958 water uit de Vecht ingelaten. De kwaliteit hiervan was echter dermate slecht dat hierdoor ook de kwaliteit van het Naardermeerwater afnam, met alle gevolgen van dien. Een eerste en zeer belangrijke stap op weg naar herstel was de defosfatering van het inlaatwater vanaf 1985. Maar dit was niet voldoende; het onderliggende probleem van verdroging speelde nog steeds. Om de natuurwaarden van het Naardermeer te herstellen bleken meer maatregelen en een gezamenlijke inzet van betrokken partijen nodig te zijn.

Brede aanpak

In 1993 werd daarom gestart met het Herstelplan Naardermeer en het convenant hiervan werd ondertekend door twaalf verschillende organisaties, waaronder de rijksoverheid, provincie, omliggende gemeenten en het waterschap. In het herstelplan is een uitgebreid en samenhangend pakket van maatregelen voorgesteld. Deze maatregelen zijn gericht op water-

kwantiteit, waterkwaliteit, waterbodembodem, natuurbeheer en -herstel, bestemming en verwerving van gronden en ecologische infrastructuur. Een deel van deze maatregelen is effectgericht en gaat de gevolgen van de vervuiling en verdroging tegen. Voorbeelden hiervan zijn het verwijderen van vervuild bodemslib en het plaggen van riet- en hooiland. Een ander deel van de maatregelen is brongericht en moet er voor zorgen dat het watersysteem hersteld en het verdrogingsprobleem opgelost wordt. Voorbeelden hiervan zijn het verminderen van de grondwateronttrekking in het Gooi, het aanwijken en versneld verwerven van reservaatgebieden en het verhogen van het peil in de

omliggende polders. Een andere belangrijke maatregel is de aanleg van ecologische verbindingzones richting Vechtplassen en het IJmeer. Alle organisaties werken vanuit hun eigen expertise mee aan de uitvoering van deze herstelmaatregelen. Mede vanwege deze integrale aanpak heeft de Europese Gemeenschap een substantiële bijdrage geleverd (EG-LIFE subsidie). In het herstelplan zijn streefbeelden opgesteld van het Naardermeer voor het jaar 2005 en 2050. Door de monitoring van waterkwaliteit, waterkwantiteit, flora en fauna wordt bijgehouden of de gewenste ontwikkelingen optreden.

De eerste resultaten

Na vijf jaar samenwerking is de helft van alle herstelmaatregelen uitgevoerd. Veel werk is dus al verzet, maar er moet ook nog heel wat gebeuren. De eerste resultaten van de inspanningen worden zichtbaar. Voor de bezoeker is het duidelijk dat het goed gaat met het Naardermeer; het water is helder met vaak doorzicht tot op de bodem en je kunt de waterplanten, kranswieren en vissen vanuit de boot goed zien. Het evaluatierapport geeft een uitvoeriger beeld van de veranderingen.

Waterkwantiteit

De bufferzone rondom het Naardermeer is al aanzienlijk natter geworden. Om het waterpeil in de polders rondom het Naardermeer te kunnen verhogen, is inmiddels

driekwart van de te verwerven gebieden aangekocht. De meest recente peilverhoging is van afgelopen januari in een deel van de Hilversumse Bovenmeent. De komende jaren krijgt het resterende deel van de bufferzone aandacht. De onttrekking van grondwater in het Gooi door de industrie is gehalveerd en de verwachting is dat de halvering van de drinkwateronttrekking het komend jaar geëffectueerd zal worden. Bij nieuwbouwprojecten in Bussum en Naarden worden gescheiden rioolstelsels aangelegd, waardoor het regenwater opgevangen wordt en vervolgens weer in de bodem kan infiltreren. De effecten van deze maatregelen gericht op de waterkwaliteit zijn nu nog niet zichtbaar. Deze effecten zijn moeilijk aantoonbaar als gevolg van klimatologische verschillen tussen de jaren en wellicht zijn de maatregelen nog op te kleine schaal of te recent uitgevoerd om nu reeds effecten te kunnen zien.

Waterkwaliteit

De verbetering van de waterkwaliteit is in een groot deel van het Naardermeer duidelijk meetbaar vanaf 1990. Deze verbetering is voornamelijk het gevolg van de defosfatering van het inlaatwater vanaf 1985. In de Bovenste Blik, het deel van het Naardermeer dat het sterkst vervuild was, treedt deze verbetering pas op vanaf 1993. Het herstel van de waterkwaliteit in de Bovenste Blik is vooral het gevolg van de baggerwerkzaamheden. Het baggeren is één van de meest ingrijpende herstelmaatregelen. In de periode 1992-1997 is in het hele Naardermeer tweederde deel van de bagger verwijderd. In

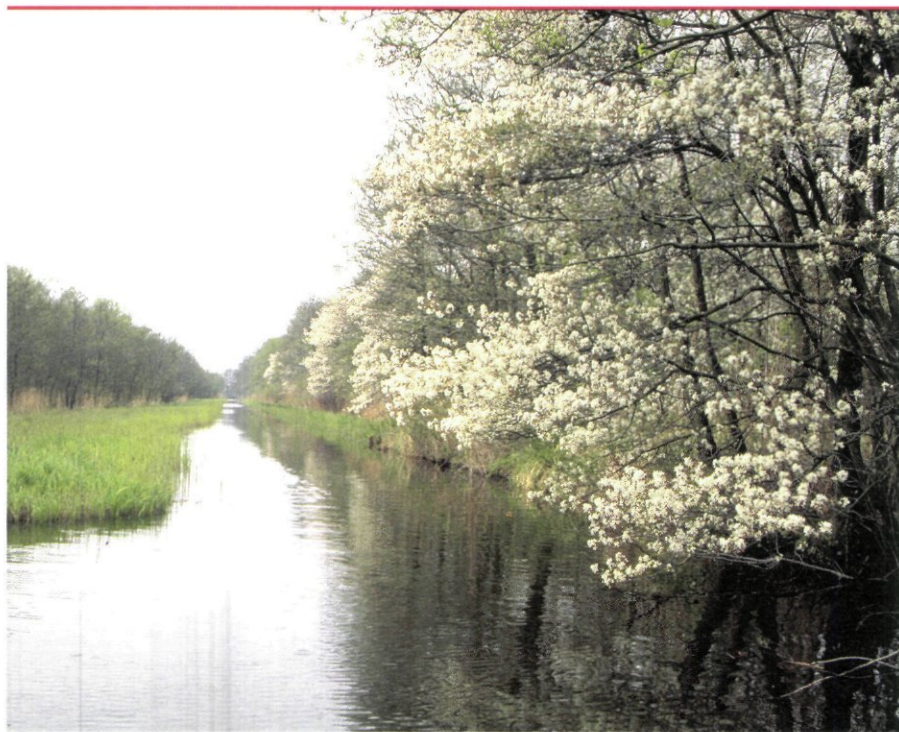
Natuurontwikkeling in de bufferzone

de Bovenste Blik was al een jaar na het baggeren herstel van doorzicht en watervergetie te zien. De zichtdiepte van het Naardermeerwater neemt toe, het chlorofylgehalte daalt sterk en de zuurgraad bereikt waarden die kenmerkend zijn voor wateren met een matige primaire productie. Het fosfaatgehalte voldoet al sinds 1988 aan de waterkwaliteitsnorm van de provincie (lager dan 0,05 mg/l). De grote hoeveelheid inlaatwater leidt tot hogere chloride- en sulfaatconcentraties. Dit kan een probleem worden, maar verwachte negatieve effecten hebben zich nog niet voorgedaan. Weersveranderingen hebben via de hoeveelheid inlaatwater grote invloed op de waterkwaliteit. In een relatief droog jaar is het supple-

tievolume groot, hetgeen een hoger chloride- en sulfaatgehalte tot gevolg heeft. Van de afzonderlijke herstelmaatregelen is moeilijk de effectiviteit aan te geven, maar wel staat vast dat het totale pakket aan maatregelen tot een sterke verbetering van de waterkwaliteit heeft geleid. Tevens hebben de maatregelen die reeds rond 1985 uitgevoerd zijn (defosfatering van het inlaatwater, hydrologische isolatie van de aalschol-verkolonie en sanering van de Karnemelksloot) een belangrijke bijdrage geleverd.

Aquatische levensgemeenschappen

De aquatische levensgemeenschappen van het Naardermeer zijn bijzonder rijk aan soorten en bevatten goede indicatoren voor de toestand van het ecosysteem. Onderzoek aan diatomeeën laat verschillen zien tussen diverse locaties. Nabij het inlaatpunt komen steeds meer soorten voor die duiden op schone en voedselarme omstandigheden. Verder hier vandaan zijn minder veranderingen zichtbaar. Inventarisatie van het fytoplankton laat een gunstige ontwikkeling zien; het aandeel karakteristieke soorten dat hoort bij schoon, mesotroof en zoet water neemt toe en het aandeel blauwwieren neemt af. Vanaf 1990 hebben de waterplantenvegetaties zich uitgebreid. Ook de bedekkingen en het aantal soorten van de kranswieren is sterk toegenomen. In plassen waar gebaggerd is, herstelt de watervegetatie zich snel en neemt het aantal soorten toe. Onderzoek naar macrofauna laat zien dat ruim 500 verschillende soorten aanwezig zijn. Op locaties die verder van de waterinlaat verwijderd zijn, neemt het soortenaantal van met name watermijten en muggen toe, terwijl storingssoorten zoals de aasgarnaal vrijwel niet meer voorkomen. Op locaties dichtbij de waterinlaat worden popula-

ties van platwormen, bloedzuigers, borstelwormen, kreeftachtigen en slakken kleiner. Dit zijn groepen van soorten die optimaal functioneren in voedselrijke wateren en mogelijk door een proces van oligotrofiëring in aantal afnemen. De visstand van het Naardermeer is relatief rijk aan soorten, maar gezien de dominantie van brasem en blankvoorn is het ecosysteem nog niet volledig hersteld. Wel is een stagnerende groei geconstateerd van brasem en snoek, hetgeen een teken is dat het systeem zich in een zelf-regulerend proces bevindt. Uiteindelijk zal dit leiden tot een evenwicht in productie en consumptie. Het wegvangen van overmaatse brasem en snoek (ook een maatregel uit het herstelplan) is dan ook niet meer nodig.

Terrestrische levensgemeenschappen

Het herstel van de flora en fauna buiten het water duurt langer in vergelijking met de aquatische levensgemeenschappen en duidelijke verbeteringen zijn nu nog niet aantoonbaar. Middels natuurherstelmaatregelen, zoals het plaggen van verzuurde hooilandvegetaties en het opengraven van verlande sloten, zijn goede uitgangssituaties gecreëerd voor de ontwikkeling van zeer waardevolle verlandingsvegetaties. Uit de eerste inventarisaties na uitvoer van de herstelmaatregelen, lijkt de nivellering van natuurwaarden een omslagpunt bereikt te hebben. Van de twaalf plantensoorten die op de Rode Lijst staan en die in het Naardermeer voorkomen, is het merendeel in aantal en bedekking toegenomen. De groenknolorchis heeft zich in 1997 nieuw gevestigd. De toekomst moet uitwijzen of de achteruitgang van de terrestrische vegetaties daadwerkelijk gestopt is en of de ontwikkeling

positief is. Het Naardermeer is bijzonder rijk aan broedvogels. Hoewel een direct verband met de herstelmaatregelen niet aantoonbaar is, is in de afgelopen vijf jaar de zwarte stern weer teruggekeerd en zelfs sterk in aantal toegenomen. Ook de dodaars, roerdomp, blauwborst, grote karekiet en grote zilverreiger hebben gebroed, zij het in lage aantallen.

Verder op de ingeslagen weg?

Het gaat de goede kant op, dat is duidelijk. Maar er moet ook nog heel wat gedaan worden. De betrokkenen gaan verder met de uitvoering van het herstelplan. Enkele maatregelen zijn aangepast; andere zijn vervallen, zoals het wegvangen van bovenmaatse brasem en snoek. Tot nu toe hebben vooral de maatregelen die gericht zijn op verbetering van de waterkwaliteit de meeste

winst opgeleverd. Voor de komende jaren zijn de maatregelen die gericht zijn op herstel van de kwelstroom uit het Gooi en op vermindering van de wegzijging belangrijk. De verwachting is dat de halvering van de drinkwateronttrekking nog dit jaar gerealiseerd gaat worden. Herstel van het watersysteem, zowel qua kwaliteit als kwantiteit, is de basis voor herstel van het complete ecosysteem. Een andere maatregel die ook veel aandacht moet krijgen is het inrichten van ecologische verbindingzones. Het Naardermeer staat niet op zichzelf, maar vormt een schakel tussen het IJmeer en de Vechtplassen. Door de evaluatie zijn nieuwe vragen ontstaan, bijvoorbeeld hoe natuurherstel kan samengaan met de toenemende publieke belangstelling. De koers zal daarom iets bijgesteld worden, maar over het algemeen gaan de partijen verder op de ingeslagen weg. ■

De aanleg van het baggerdepot.

De brochure over de resultaten van de eerste vijf jaar van het Herstelplan Naardermeer is gratis aan te vragen bij het secretariaat van de Beleidsafdeling Natuur en Landschap van de Vereniging Natuurmonumenten (035) 655 97 47. Hier is ook het monitoringrapport te bestellen (kosten bedragen 12 gulden 50).

ir. A. Boosten
Vereniging Natuurmonumenten
Foto's: Kina/Natuurmonumenten

* Het Samenwerkingsverband Herstel Naardermeer bestaat uit: Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, provincie Noord-Holland, Vereniging Natuurmonumenten, de gemeenten Bussum, Hilversum, Muiden, Naarden en Weesp, het gewest Gooi- en Vechtstreek, het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Rijkswaterstaat en de Nederlandse Spoorwegen.